

Synthese namiddagdebat Archeologisch Forum 2011

Vooruit of achteruit? Vijf jaar Vlaamse Archeologie onder de loep en een blik op de toekomst

Presentaties

- Raf Ribbens (Ruimte en Erfgoed): 'Facts of archaeology. Archeologisch Vlaanderen in cijfers: 2004-2010'
- Wim De Clercq (Universiteit Gent): 'Datawinst of kenniswinst? Enkele beschouwingen over archeologische methoden en resultaten na 20 jaar landelijke archeologie in noordwestelijk Vlaanderen'
- Thomas Pieters (VONA): 'Vlaamse ONdernemers in Archeologie: vrije val of vrije vlucht?'

Debat

Panel: Raf Ribbens (Ruimte en Erfgoed), Veerle Lauwers (Winar), Elke Wesemael (VONA)

Moderator: Wim De Baere (FVA)

De Vlaamse archeologie kreeg de laatste vijf jaar te maken met een enorme schaalvergroting. Terwijl tot voor enkele jaren geleden opgravingen slechts sporadisch werden uitgevoerd, voornamelijk door wetenschappelijke instellingen, ziet het archeologische landschap in Vlaanderen er vandaag helemaal anders uit. 'Commerciële' archeologische bedrijven 'produceren' een massa nieuwe data. Deze door de vernieuwde wetgeving 'verplichte' archeologische onderzoeken, zijn echter slechts mogelijk doordat 'de gemeenschap' mee de financiële kost ervan draagt. Kosten, waarvoor momenteel geen definitieve cijfers beschikbaar zijn, maar die jaarlijks oplopen tot enkele miljoenen euro. Archeologen dienen zo 'meer dan ooit' de relevantie van hun werk aan te tonen. Het debat dat zich de laatste tijd in de Vlaamse media heeft afgespeeld wijst echter op een frappante manier op de 'problemen' of 'groeipijnen' van deze recente veranderingen in de Vlaamse archeologie. De publieke opinie lijkt niet altijd goed geïnformeerd over (preventieve) archeologie in Vlaanderen.

Een zestal jaar na de oprichting van het Agentschap Ruimte en Erfgoed (eerst RO-Vlaanderen) en vijf jaar na de herziening van de toepassing van de archeologiewet uit 1993 is het tijd om een balans op te maken, problemen te duiden en eventuele oplossingen aan te reiken.

Onderstaande tekst is geen woordelijke weergave van het panel- en zaaldebat op het laatste Archeologisch Forum, wel een gestructureerde synthese van de belangrijkste discussiepunten die aan bod kwamen.

De mediaheisa

Momenteel woedt een kleine mediastorm omtrent de kostprijs en de relevantie van het preventief archeologisch onderzoek. Meer en meer wordt in vraag gesteld waarom ontwikkelaars voor deze kost moeten opdraaien. Een maatschappelijke debat, dat niet voorafging aan de installering van de huidige werking rond de preventieve archeologie, lijkt aldus in gang gezet.

Uit het debat blijkt al snel dat de sector dit debat wel wil en kan aangaan, in rechtstreeks overleg met de bouwsector en politici. Puur cijfermatig en op basis van rationele argumenten staat de sector ook stevig in haar schoenen en stelt ze zich steeds constructief op. Van zodra de discussie echter via de media wordt gevoerd, wordt het een pak moeilijker, niet in het minst doordat de berichtgeving en argumenten van ‘tegenstanders’ tendentiekus en vaak onjuist zijn. De sector die tegenover ons aan tafel zit, beschikt bovendien over veel meer middelen en kan zich beroepen op een echte lobby. Tijdens het debat komt herhaaldelijk naar voren hoe moeilijk het is om ons tegen leugens te verdedigen.

Anderzijds mag de situatie niet helemaal zwart worden gezien. Het maatschappelijk draagvlak voor de archeologie is er wel degelijk, zoals onder meer blijkt uit reacties op fora na het verschijnen van alweer een schandaalbericht. Daarnaast is er evengoed ook begrip bij bouwheren en een groeiend besef dat archeologische erfgoedzorg een factor is waar rekening mee moet worden gehouden.

De vraag is dan hoe we met de mediaheisa moeten omgaan. Is het beter om niet te reageren en alles te laten overwaaien, omdat simpelweg het ontcrachten van leugens lang niet zo’n krachtig signaal is en omdat archeologie nu eenmaal een complexe zaak is en het bovendien moeilijk is om dit in oneliners te duiden? Anderzijds dringt een reactie zich natuurlijk wel op, omdat we het aan onszelf verplicht zijn correcte duiding te geven en omdat stilzwijgen op toegeven kan lijken. Zo waren de signalen uitgestuurd door het Agentschap R&E, de K.U.Leuven en Winar duidelijke en constructieve antwoorden. Daarnaast is het wellicht zaak om nog meer met de vele positieve verhalen naar buiten te komen en meer aandacht te besteden aan het openbaar maken van de resultaten van het onderzoek (zie volgende item).

De opbrengst/realisaties van de preventieve archeologie

De sector slaagt er momenteel te weinig in om zich voldoende te legitimeren voor de kost van archeologisch onderzoek. De tekorten situeren zich voornamelijk in de uitwerking (het genereren van nieuwe kennis) en publicatie van de resultaten van het onderzoek.

Het debat richtte zich op twee nauw met elkaar verbonden problemen: de wetenschappelijke opbrengst van de archeologie enerzijds en het rendement naar de maatschappij toe anderzijds. Een onderscheid dient gemaakt te worden tussen drie producten van het archeologisch bedrijf: het rapport, de wetenschappelijke publicatie en de publiekswerking. Bij elk van deze punten zijn er in de huidige toestand tekorten op te merken:

Rapporten

Probleem - Hoewel basisrapportage nog het best geregeld is via de huidige procedures, stellen er zich duidelijk nog enkele problemen. Zo tonen de cijfers van het Agentschap Ruimte en Erfgoed aan dat 40% van de basisrapporten uit de periode 2004 tot heden niet zijn opgeleverd bij datzelfde, vergunningverlenende agentschap. De percentages opgeleverde rapporten varieert wel van jaar tot jaar, ogenschijnlijk ook afhankelijk van formeel aandringen van R&E bij uitvoerders, toch is geen verbetering merkbaar met nog 42 % ontbrekende rapporten voor 2009.

Oorzaak - Oorzaken hiervoor zijn niet makkelijk te vinden. Is de door uitvoerders zelf in de vergunningsaanvraag voorziene opleverdatum al te vaak onrealistisch vroeg geschat? Of is er een zekere mate van laksheid eens de projecten zijn uitgevoerd, het conceptrapport door de erfgoedconsulent van R&E is behandeld en de betreffende terreinen zijn vrijgegeven?

Oplossing - Hierin lijkt in elk geval een belangrijke verantwoordelijkheid weggelegd voor de uitvoerders van archeologisch onderzoek. Daarnaast kan de vraag gesteld worden of er een bijkomende sanctionering vanwege R&E nodig is. Officieel staan wel straffen op het niet afleveren van rapporten, bijvoorbeeld gevangenisstraffen van 6 tot 12 dagen, maar misschien is een sanctionering met het niet afleveren van een nieuwe vergunning of het opschorten van de accreditatie een sanctie die in een toekomstig vergunningensysteem dient te worden opgenomen. Als voorbeeld wordt Nederland aangehaald, waar streng wordt toegezien dat rapporten effectief binnen de twee jaar na het einde van het veldwerk – een doorgaans redelijke termijn – worden opgeleverd, op straffe van verlies van de accreditatie.

Probleem - Rapporten worden in eindversie of conceptvorm door de erfgoedconsulenten gelezen en geëvalueerd. Dit is onder meer al nodig voor het vrijgeven van terreinen, maar ook in functie van verdere vergunningen. Niet zelden worden de rapporten overigens voor verbetering teruggestuurd naar de uitvoerders van het onderzoek. Daarnaast blijkt bij het bevoegde agentschap helaas geen voldoende mankracht aanwezig om voldoende aandacht te besteden aan de wetenschappelijke/inhoudelijke kwaliteit van de onderzoeken. Ook hiervoor dient een oplossing te worden gezocht.

Wetenschappelijke publicaties

Probleem - De sterke toename in archeologische onderzoeken is momenteel helaas niet terug te vinden in het aantal wetenschappelijke publicaties. Dit is problematisch. Het doel van archeologisch onderzoek blijft immers een groeiende kennis omtrent ons verleden en die dient kenbaar te worden gemaakt in de wetenschappelijke literatuur (en ook naar het brede publiek toe, zie verder). Naast het publiceren van wetenschappelijke artikelen rond publicatiewaardig archeologisch onderzoek, kan ook het synthese onderzoek hieronder vermeld worden. Als we als sector daar niet in slagen moet de vraag naar legitimiteit misschien wel gesteld worden.

Oorzaak - Uitvoerders komen er niet aan toe om wetenschappelijke publicaties te produceren en bedrijven zien dit niet als hun voornaamste taak.

Oplossing - Momenteel dreigt een kloof te ontstaan tussen archeologie als wetenschap en die als erfgoedzorg (zie thema Archeologisch Forum 08) en dit kan geen goede zaak genoemd worden. Het produceren van wetenschappelijke publicaties, al dan niet gebaseerd op synthese onderzoek, is geen verantwoordelijkheid van enkel de wetenschappelijke instellingen, w.o. het Agentschap

Onroerend Erfgoed, universiteiten en enkele musea. Het is trouwens te voorzien dat in de toekomst minder financiële middelen beschikbaar zullen zijn vanuit onderzoeksfondsen. Voor het Agentschap Onroerend Erfgoed geldt dan weer dat een grotere aandacht voor synthesewerk ten koste zou gaan van andere taken. Een goede werking kan enkel door een symbiose tussen wetenschappelijke instellingen en bedrijven. Alle Vlaamse archeologen zijn immers gevormd als wetenschappers, hebben de ambitie om hun resultaten te valoriseren en hebben zin voor synthese.

Verplichtingen verbonden aan de accreditatie?

Publiekswerking

Probleem – Net als bij de wetenschappelijke publicaties lijkt ook de communicatie van de resultaten naar het brede publiek niet voldoende de groei aan projecten te volgen. Hierin wordt een belangrijke oorzaak gezien van de recente heisa omtrent de legitimiteit van archeologisch onderzoek en de daaraan verbonden kosten.

Oplossing – Verplichtingen verbonden aan de accreditatie? Vs. Professionalisering publiekswerking

Kan publiekswerking wettelijk verplicht gemaakt worden, en dus ook ten laste gemaakt worden van de ontwikkelaars, en is dit wel opportuun? Kunnen we werkelijk van elke archeoloog verwachten dat hij/zij in staat is een goede publiekswerking op poten te zetten? Of is er niet eerder nood aan een gespecialiseerde aanpak door specialisten ter zake. In ieder geval is er momenteel een duidelijk tekort aan financiële middelen voor een volwaardige publiekswerking.

Selectie als oplossing

Doorheen het hele debat komt het woord ‘selectie’ terug, het thema van het Archeologisch Forum te Leuven (2009).

Willekeur in het keuzeproces?

Een eerste punt hierin is de vraag of er momenteel een goede balans is tussen de archeologische vooronderzoeken en de beslissing om deze te laten vervolgen door definitieve opgravingen. Zo is het niet wenselijk om dit steeds te laten bepalen door standaard regels, gezien de vele variabelen die in het spel zijn. Minimale sporendensiteiten, bijvoorbeeld, kunnen nooit een goed criterium vormen om het belang van een vindplaats en dus de nood aan een definitieve opgraving te verantwoorden. Ook lage densiteit sites kunnen een belang hebben dat niet kleiner is dan naburige hoge densiteit sites, wat een pleidooi opent voor het systematisch toepassen van grote kijkvensters bij proefsleuvenonderzoek, ook in de zogenaamd ‘lege zones’ (zie onder meer ook de bijdrage van W. De Clercq voorafgaand aan het debat). Het nadelige gevolg hiervan is, dat de gemaakte keuzes voor buitenstaanders op willekeur kunnen lijken hoewel ze het helemaal niet hoeven te zijn.

Oplossing

Een eerste oplossing die aangevoerd wordt is het opnemen van voldoende flexibiliteit in het proces van de definitieve opgraving. Zo kan bij het begin van een opgraving steeds blijken dat de voor definitief onderzoek aangegeven oppervlakte te ruim is ingeschat. In dat geval moet het

mogelijk zijn om het onderzoek meteen bij te sturen zodat de bouwheer niet moet ophoesten wat eigenlijk niet hoeft.

Om tot verantwoorde keuzes te komen is er duidelijk nood aan een goed selectiekader. De vele onderzoeken die momenteel reeds zijn uitgevoerd, en hun variabiliteit met betrekking tot opengelegde oppervlakte, kunnen misschien gebruikt worden voor een degelijke methodologische studie.

Een derde oplossing biedt het toevoegen van mogelijkheden na de afronding van het vooronderzoek. Momenteel zijn die beperkt tot vrijgave of opgraving. Andere opties zouden moeten mogelijk zijn, zoals het uit de commerciële procedure tillen van opgravingen van bijzonder belang en deze te laten behandelen door een wetenschappelijke instelling, mogelijk in samenwerking met de bedrijven. Uiteraard moet dit ook samenhangen met de creatie van extra fondsen.

Naar minder maar beter onderzoek?

Ook vanuit de observatie dat we niet volwaardig toekomen aan goede syntheses of aan goede publiekswerking, moeten we misschien denken aan de piste van selectie. Minder, maar dan beter onderzoek. Blijkbaar ligt deze piste ook op tafel bij het uitwerken van het nieuwe decreet, waarbij budget wordt voorzien voor het opstellen van syntheses.

Probleem/oplossing

Om tot een goed selectiebeleid te komen is er vanzelfsprekend nood aan een duidelijk, gestandaardiseerd en objectief selectiekader. Daarnaast blijft de vraag wie de uiteindelijke keuze dient te maken. Momenteel is een dergelijke manier van werken niet compatibel met de bestaande procedures waarbij de individuele bouwheer wordt belast per individueel project.

Kan de oplossing voortkomen uit een aparte hantering van het archeologiefonds dat volgens de conceptnota in het nieuwe decreet zal opgericht worden om de financiering te regelen en de lasten te spreiden? Zoals het momenteel voorzien is, is dit fonds niet bedoeld voor excessieve kosten of voor een selectieve besteding, maar zal het als solidariteitsfonds functioneren: Elke ontwikkelaar die bijdraagt moet een beroep kunnen doen op het fonds voor de financiering van zijn projecten. Een alternatief gebruik hiervan zou inhouden dat de middelen gebruikt worden voor een beter en vollediger onderzoek, publicatie en communicatie aan het grote publiek van geselecteerde sites. De vraag is dan wel wie in dat geval de beslissingen moet nemen en of het aan bouwheren te verantwoorden is dat hun bijdrage aan het fonds losgekoppeld is van de beslissing om de middelen daadwerkelijk op hun bouwprojecten in te zetten.

En het FVA?

Tot slot komt ook even kort de werking van het FVA aan bod. De realisaties van de vereniging worden geprezen, met verwijzing naar de aanwezigheid op de recente hoorzitting over het nieuwe archeologiedecreet in het Vlaams Parlement, waar een duidelijk betoog is gehouden voor een goede archeologie. Anderzijds wordt gewezen op de beperkingen van een vereniging die enkel voortbouwt op vrijwilligerswerk. Het niet najagen van structurele subsidies is totnogtoe een duidelijke keuze geweest om onafhankelijkheid te garanderen, maar wellicht moeten we opnieuw

de discussie openen en wordt het tijd voor een professionalisering van de vereniging zodat ze haar werking verder kan garanderen.

Conclusie

De sector draagt zeker een verantwoordelijkheid bij de nood aan een goede en open communicatie van de resultaten van het archeologisch onderzoek. Om dit te stimuleren is er nood aan verplichtingen vanuit de Vlaamse overheid, alsook een efficiënte sanctionering. Kan een dergelijke sanctionering gekoppeld worden aan de vergunningen van een archeologische uitvoerder? In dat geval is het vanzelfsprekend noodzakelijk dat uitvoerders in de toekomstige regelgeving aan een accreditatie zullen worden onderworpen, in aanvulling op of ter vervanging van opgravingvergunningen op naam van de individuele terreinverantwoordelijke.